

Research Article

DOI: 10.22124/jol.2025.30078.2581

University of Guilan

Iranian association of penal law

Criminal law Research
A Biannual Journal
Vol . 16, No.2, Fall (2025) & Winter 2026(Serial 32)

**Developments in Criminal Protections for Women under the Iranian Parliamentary Bill
"Prevention of Harm to Women and Promotion of their Security against Abuse"**

1. Azar Alinezhad,

Assistant Professor in Criminal Law and Criminology, Department of Islamic Studies and Law,
Faculty of literature and Humanities, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Rafsanjan, Iran.
(Corresponding Author: a.alinezhad@vru.ac.ir)

Submit Date:2025/03/09

Accept Date:2025/07/14

Abstract:

The issue of women entangled with ideological factors is complicating efforts to address their unique challenges. The discourse shifts within the regulatory bodies have resulted in significant changes to criminalization approaches and responses to women's issues. This evolution is evident in the decade-long progression of the bill aimed at protecting women from harm and promoting them against abuse. Employing an analytical and descriptive methodology, the current study aims to investigate the developmental progression of this bill, shedding light on the evolution of regulatory mechanisms for women's criminal protection. The amendments to the bill reflect a fundamental shift of focus from *women* as the central subject of protection to prioritizing the institution of *the family*. This shift, coupled with a minimalist approach to criminal law intervention in family matters, has resulted in the removal of many protections initially proposed for women's physical and moral integrity within the family and society.

Key Words: Women's rights, Crimes against Family, Violence against women, Abuse, Criminal protection for women.

1. Introduction

The Bill *Prevention of Harm to Women and Promotion of their Security against Abuse*, passed in the Iranian Parliament, has undergone numerous revisions for different reasons in the Iranian legislative drafting authorities. Initially proposed in 2011 as the “*Ensuring Women’s Security Against Violence*” bill, it was subsequently modified by the judiciary and government before eventually being submitted to the Islamic Consultative Assembly (the Parliament). Its standard urgency was finally approved, and its general provisions were passed in 2021 under the current title.

Debates surrounding the victimization of women and their protection involve two distinct domains, each posing unique challenges in terms of criminalization: in the context of women, there are instances of crimes that often victimize the woman within the family which are usually investigated under “*crimes against the family*”, predominantly involving physical, psychological, reputational, or financial violence perpetrated by men against their spouses which raise specific criminological debates about the processes of decriminalization or criminalization. In the societal context, women often face gender-specific crimes, with sexual violence being particularly prevalent, which compromises their individual and social security. Victims of such violent experiences usually suffer physical, psychological, and existential insecurity.

Concerning the application of criminal law to these two domains, there are different approaches, each leading to distinct responses to the harms addressed. This article does not debate the necessity of criminalizing harms against women or the role and function of criminal law in family-related issues. Rather, it highlights how the bill’s revisions reflect a pivotal shift in identifying problems, protecting individuals, and the nature of protections, advocating minimal criminal law intervention in family affairs. The final draft thus falls short in addressing criminal protections for women against familial or social harms.

2. Methodology

The current study employs a descriptive-analytical method to explore legislative developments in criminal protections for women, particularly focusing on the bill’s drafting process and changes in criminalization approaches and criminal protection for women.

3. Results and Discussion

The current version of the bill marks a significant departure from its initial draft, which aimed to combat violence against women. Critics of the original draft contended that it was influenced by social pressures and international political contexts, leading to excessively broad criminal protections. In response, the bill’s objectives were revised to highlight non-criminal protections for the ‘family unit’ rather than women as distinct victims. Fundamental modifications include: (1) the removal of criminal protections for women’s physical integrity against spousal violence, with only intensified penalties retained for certain related offenses; and (2) the omission of seven out of eight initially proposed articles designed to safeguard women’s ‘moral and psychological dignity’.

However, despite the new focus on family as an institution, the legislator has failed to take meaningful action. Notably, the proposed non-criminal preventive measures lack effective provisions to adequately address the specific needs of the individuals. Consequently, this shift in protective focus has led to merely superficial changes, such as modifying the bill’s title and the removal of criminal protections for women against spousal offenses within the family. This omission not only compromises the stability of family relations but also contradicts the core tenets and values of Islamic ethics and jurisprudence, which serve as a foundation for such relationships.

4. Conclusions

Although any form of legislation regarding women is directly tied to family structures, we must not overlook the fact that, based on different studies, some of which are referred to here, violence against women, particularly sexual violence, originates within the family. This is where criminal law can play a vital protective role by establishing values and offering protective measures that would ultimately lead to better and healthier family relations. Therefore, if the bill’s initial purpose was to protect women, it should address familial harms with proportionate criminal or non-criminal responses. However, if the legislator has shifted its focus from protecting women to preserving the family institution, as indicated in the final draft of the bill, it is recommended that non-criminal preventive

measures be prioritized and the criminal provisions incorporated into the bill be removed. As an alternative legislative approach, and following the manner of article 28 of the bill, the legislator should add amendments, clauses, or sub-sections to the relevant provisions in pre-existing laws, such as the Islamic Penal Code (Discretionary Punishments section), the Cybercrime Law, and the Family Protection Law. These amendments would establish differentiated responses specifically addressing women as victims in need of support.

5. Selection of References

- Aminiyani Faresani, Amin & Azadiyan, Simin (2018). "Criminal Protection of Women against Violence", *Journal of Human Rights Research*, 3(10), 109-138.[In Persian].
- Asadi, L. S (2018). *Family Criminal Law*, 3th edition, Tehran:Mizan Publication. [In Persian].
- Attasheneh, M., Nasirinia, A., & Ebrahimi Nasab, Y (2012). "Causes and Effects of Sexual Crimes against Women in Iranian Criminal Law Perspective", *Women and Culture*, 3(11), 99-109.[In Persian].
- Azimzadeh, F. & Riazat, Z. (2016). "Legislative Criminal Policy of Iran Regarding Crimes against the Wife in the Family", *Biannual Journal of Family Law And Jurisprudence*, 20(63), 43-67. doi: 10.30497/flj.2016.56649.[In Persian].
- Haji Dehabadi, M.A & Shirvani, S. (2019). "Ensuring Women's Security against Violence in Iranian Criminal Law With a Look at the Bill on Ensuring Women's Security", *Law Studies*, 3(33), 39-52.[In Persian].

Citation:

Alinezhad, A (2025&2026), "Developments in Criminal Protections for Women under the Iranian Parliamentary Bill "Prevention of Harm to Women and Promotion of their Security against Abuse" ", *Criminal Law Research*, 16(32), pp. 125-136 DOI: 10.22124/jol.2025.30078.2581

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

انجمن ایرانی حقوق جزا

صفحات مقاله: ۱۲۵-۱۳۶

نشریه علمی

پژوهشنامه حقوق کیفری

سال شانزدهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۴۰۴، پیاپی ۳۲

دانشگاه گیلان

مقاله پژوهشی

تحولات حمایت کیفری از زنان در پرتو تصویب لایحه «پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوء رفتار»

۱- آذر علی نژاد*

استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه معارف اسلامی و حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ولی عصر عج، رفسنجان، رفسنجان، ایران

✉ a.alinezhad@vru.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۳

تاریخ ارسال: ۱۴۰۳/۱۲/۱۹

چکیده:

زنان و گفتمان حاکم بر آنان موضوعی درهم آمیخته با مسائل ایدئولوژیک است که تدوین یک سیاست کیفری منسجم در خصوص زنان را با پیچیدگی‌هایی مواجه ساخته است. با تغییر در گفتمان حاکم بر نهادهای قانون‌گذاری، شاهد تغییراتی در جرم‌انگاری و شیوه پاسخ به آسیب‌های حوزه زنان هستیم. در این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با هدف شناخت تحولات حاکم بر قانون‌گذاری در حوزه حمایت کیفری از زنان، روند تحولات تدوین لایحه پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوء رفتار در بیش از یک دهه بررسی شده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد از آنجا که تدوین کنندگان لایحه تأکید را از «زنان» برداشته و بر حمایت از نهاد «خانواده» متمرکز شده‌اند، با رویکرد ورود حداقلی حقوق کیفری به حوزه خانواده، بسیاری از حمایت‌های کیفری پیش‌بینی شده در متن اولیه، از تمامیت جسمانی و حیثیت معنوی زنان در محیط خانواده و اجتماع، را حذف نموده‌اند.

واژگان کلیدی: حقوق زنان، جرایم علیه خانواده، خشونت علیه زنان، سوء رفتار، حمایت کیفری از زنان.

مقدمه

لایحه «پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوء رفتار»، تا کنون به دفعات و با عناوین مختلف در مراجع تدوین لوایح و تقنین بررسی شده است. در این مقاله اولین و آخرین متن از متونی که رسماً در این خصوص انتشار یافته است بررسی شده است. لایحه «تأمین امنیت زنان در برابر خشونت» لایحه‌ای بود که تدوین آن از سال ۱۳۹۰ آغاز شد و در سال ۱۳۹۶ به تصویب هیات دولت رسید و جهت جلب نظر رییس قوه قضاییه به این قوه ارسال شد. قوه قضاییه با تغییراتی در محتوا و عنوان آن را با نام «لایحه صیانت، کرامت و تأمین امنیت بانوان در برابر خشونت» به دولت ارسال نمود. در این مقاله با عبارت «متن اولیه» از این لایحه یاد می‌شود. این لایحه با عنوان لایحه «حفظ کرامت و حمایت از زنان در برابر خشونت» به مجلس شورای اسلامی فرستاده شد. یک فوریت آن در سال ۱۴۰۰ به تصویب مجلس رسید و نهایتاً کلیات آن تحت عنوان «لایحه پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوء رفتار» در مجلس به تصویب رسید که در این مقاله تحت عنوان «آخرین متن» از این لایحه یاد خواهد شد.

این لایحه در فرایند تدوین تحولاتی را به خود دیده است که اغلب ناشی از تفاوت‌هایی است که تنظیم‌کنندگان آن از دیدگاه مسئله‌شناسی و موضوعات مورد حمایت داشته‌اند. پیش از پرداختن به تحولات ناظر بر حمایت‌گیری از زنان در لایحه، بررسی تغییرات مربوط به استفاده از واژگان و مفاهیم و چرایی این تغییرات در این مقدمه خالی از فایده نخواهد بود. تدوین‌کنندگان متن اولیه در عنوان لایحه از واژه «خشونت» استفاده کرده بودند، به ترتیب در ماده ۲ و ماده ۱ آن تعریفی بدین مفهوم از خشونت آمده است: «هر رفتاری که به جهت جنسیت و یا موقعیت آسیب‌پذیر یا نوع رابطه مرتکب بر زن واقع شود و موجب ورود آسیب یا ضرر به جسم یا روان یا شخصیت یا حیثیت و یا حقوق و آزادی‌های قانونی زن گردد.» به نظر برخی حقوق‌دانان و اصلاح‌کنندگان قانون در مقاطع بعدی، تصویب این لایحه با مضامین و مفاهیم اولیه مندرج در عنوان و متن، به نوعی القاء کننده وجود خشونت در جامعه دینی ایران علیه زنان است و از این حیث در انتخاب عنوان لایحه بی‌دقتی صورت گرفته بوده است. به نظر این دسته از حقوق‌دانان عنوان لایحه به نحوی است که گویی وجود خشونت در ایران به اندازه‌ای است که لازم است یک قانون خاص و مستقل جهت مبارزه با آن به تصویب برسد (Mohammadzadeh & Others, 2021: 419). تدوین‌کنندگان لایحه در مقابله با این مشکل و همچنین اجتناب از پذیرش مفهوم موسع خشونت که در متن اولیه دیده می‌شود و همچنین مطرح شدن دیدگاه‌هایی مبنی بر اینکه این نحو صحبت از خشونت علیه زنان برگرفته از دیدگاه‌های غربی و با توجه به جوانب و گستره آن در تعارض با نهاد خانواده است، در آخرین متن از مفاهیم دیگری استفاده کرده‌اند که بر خلاف واژه خشونت در ادبیات زنان کاربرد کمتری دارد. آخرین متن از زنان «آسیب دیده» و «سوء رفتار» نسبت به زنان صحبت می‌کند. خشونت از دیدگاه لغوی به معنای غضب، درشتی، تندی کردن و ضد نرمی و لطافت تعریف گردیده است (Aminiyan Faresani, Azadiyan, 2018: 113). در تعاریف ارائه شده در خصوص خشونت برخی به صرف جنبه فیزیکی خشونت تأکید نموده‌اند اما برخی معتقدند هر رفتاری که قربانی را بر خلاف میل باطنی وادار به انجام کاری نماید یا مانع از انجام کار مورد علاقه وی و موجب ترس گردد در زمره رفتارهای خشونت‌آمیز قرار می‌دهد. در حوزه مباحث مربوط به خشونت علیه زنان رویکرد دوم ارجحیت دارد.

سازمان جهانی بهداشت در تعریف خود از خشونت بیان می‌دارد: «خشونت استفاده عمدی از نیرو و قدرت فیزیکی، ارباب یا تهدید و برخورد با دیگری می‌باشد که علیه یک گروه یا جامعه صورت پذیرفته و منجر به آسیب جسمی، مرگ، آسیب روانی، سوءرشد و تکامل یا محرومیت گردد و یا احتمال وقوع این نتایج متصور باشد.» (World Health Organization, World reported violence and health. Geneva, 2002. [Link]). خشونت روانی،

1. The intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment or deprivation

خشونت اقتصادی (Kazemi, Ghassemi, 2023)، خشونت جنسی (Rezaei, Abdar, 2017)، خشونت فرهنگی (Salmanpour, 2012: 91)، خشونت تبلیغاتی برخی از مصادیق خشونت هستند که در خصوص زنان بیشترین فراوانی را دارند. از منظر حقوق موضوعه و راهکارهای قانونی، مقابله با خشونت در دو دیدگاه عمده قابل تقسیم بندی هستند: یک دیدگاه ارشادی که تأکید بر سازش و میانجی‌گری و ارشاد و مشاوره دارد، دیدگاه رایج در ایران است و دیدگاه دوم که خواهان جرم دانستن خشونت خانگی و برخورد با آن است که شاهد آن بودیم که در متن اولیه نمود پیدا کرده بود.

همان‌گونه که گفته شد آخرین متن از زنان «آسیب دیده» و «سوء رفتار» نسبت به زنان صحبت می‌کند. مشخص نیست که مفهوم سوء رفتار از مفهوم خشونت مضیق‌تر است و یا تمامی یا اغلب مصادیق خشونت را در بر می‌گیرد؟ سوء رفتار مفهومی است که بیشتر در ادبیات جرم شناختی مربوط به اطفال و نوجوانان به کار گرفته می‌شود. طبق تعریف سازمان جهانی بهداشت، سوء رفتار دربرگیرنده تمام شکل‌های بد رفتاری جسمانی، عاطفی، جنسی و غفلت نسبت به افراد زیر ۱۸ سال است که به نوبه خود به سلامت، تکامل و کرامت آن‌ها به طور بالقوه یا بالفعل آسیب می‌رساند.^۱

تبصره ۲ ماده ۱ مصوبه کمیسیون اجتماعی مجلس در خصوص آخرین متن، سوء رفتار را اینگونه تعریف می‌نمود: «هرگونه فعل یا ترک فعل مجرمانه در این قانون یا قوانین مربوطه است که موجب آسیب‌های مذکور در این ماده شود». این نحو تعریف سوء رفتار را به افعال مجرمانه محدود می‌نماید و سایر اشکال سوء رفتار که ممکن است به دلایل مختلف مورد جرم انگاری واقع نشده باشد را از موضوع خارج می‌نماید. ماده ۱ این لایحه آسیب ناشی از سوء رفتار را نسبت به «بدن، روان، حیثیت، حقوق و آزادی‌های قانونی» قابل تحقق می‌داند. این گستره مشابه گستره تعریف ارائه شده از خشونت در متن سابق است و فقط مفهوم «شخصیت» در این گستره نیامده است. همچنین در متون اولیه در بحث اقدامات پیشگیرانه با مفاهیم «پیشگیری از جرایم خشونت آمیز علیه بانوان» و «پیشگیری از خشونت علیه زنان» روبرو هستیم در حالی که در آخرین متن تدابیر پیشگیرانه را نسبت به «هرگونه اقدام بازدارنده از سوء رفتار» قابل اعمال می‌داند.^۲

جایگزینی واژه «بانوان» با «زنان» از دیگر مواردی است که در این لایحه خود نمایی می‌کند. متن اولیه در عنوان خود و در مباحث مبنایی و اهداف از کلمه «بانوان» استفاده کرده بود. اما در بخش جرایم و مجازات‌ها به این کلمه پایبند نمانده و کلمه «زن» مورد استفاده قرار گرفته است. در آخرین متن به طور کلی در عنوان و متن از کلمه «زن» استفاده شده است.

واضح است که قانون‌گذار در پی حمایت از زنان بر اساس جنسیت آن‌ها است اما سوالی که مطرح می‌شود و به نظر می‌رسد متون اولیه مورد بحث به دلیل توجه به آن از کلمه «بانوان» استفاده کرده بوده است این است که ملاک تفکیک ما از بزه‌دیده مورد حمایت این قانون جنس مونث فارغ از سن فرد است؟ به عبارتی به عنوان مثال در فرضی که موضوع ماده ۶۱۴ ق.م.ا نسبت به کودک با جنسیت زن و شش ساله ارتکاب یابد مشمول مقررات این قانون می‌گردد و یا خیر؟ به نظر می‌رسد با توجه به اینکه قانون‌گذار دختران زیر ۹ سال را طفل می‌نامد، موضوع این لوایح دخترانی هستند که به سن بلوغ رسیده باشند. همچنین مستند به بند ۴ از ماده ۴۰ آخرین متن لایحه که مقرر می‌دارد: «چنانچه هر یک از جرائم موضوع این فصل مقرون به حداقل یکی از شرایط زیر باشد،... ۴- نسبت به زنان آسیب‌پذیر همانند زنان زیر (۱۸) سال، باردار، شیرده، بیمار، سالمند ... ارتکاب یابد.» قانون‌گذار مقررات لایحه را نسبت به دختران زیر ۱۸ سال نیز جاری می‌داند و آنان را به عنوان «زنان آسیب‌پذیر» می‌شناسد. لذا به نظر می‌رسد محدوده سنی مورد شمول ماده ۹ سال به بالا باشد که از ۹ تا ۱۸ سال زنان آسیب‌پذیر هستند.

1. Child maltreatment is the abuse and neglect that occurs to children under 18 years of age. It includes all types of physical and/or emotional ill-treatment, sexual abuse, neglect, negligence and commercial or other exploitation, which results in actual or potential harm to the child's health, survival, development or dignity in the context of a relationship of responsibility, trust or power. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>

2. Najafi, 2024. برای مطالعه بیشتر ر.ک.

در این مقدمه نگاه تطبیقی به مفاهیم به کار رفته در متون ارائه شده، نشان داد که تفاوت در مسئله شناسی و آماج مورد حمایت، چگونه مفاهیم را از طیفی به طیفی دیگر هدایت کرده است و در پی تغییر در گستره و آماج مورد حمایت، از نظر نوع جرایم و نوع پاسخ به آسیب‌های موجود در حوزه زنان تغییرات بنیادین ایجاد شود که به نظر می‌رسد اساساً لایحه از هدف اولیه خود تغییر مسیر داده و سمت و سوی متفاوتی به خود گرفته است.

در مقاله حاضر تمرکز بحث بر لزوم و یا عدم لزوم جرم انگاری در حوزه زنان و یا ورود حقوق کیفری به مباحث حوزه خانواده نیست. بلکه هدف این است که نشان داده شود در فرایند اصلاحات، لایحه با تغییری بنیادین در مسئله شناسی و موضوع مورد حمایت و نوع حمایت کیفری و یا غیر کیفری مواجه شده است و از این رو آخرین متن در زمینه حمایت کیفری از زنان در برابر آسیب‌های اجتماعی و یا آسیب‌های موجود در خانواده با رویکرد ورود حداقلی حقوق کیفری به حوزه خانواده تدوین یافته است و به اندازه کافی کارآمد نیست.

۱. دیدگاه‌های اولیه در لزوم حمایت کیفری از زنان در تدوین لایحه

آنچه که نیروی محرکه قانون‌گذاری در حوزه زنان در سال ۱۳۹۰ بوده است و منجر به تدوین اولین متن شده است سخنرانی مقام معظم رهبری و تأکید ایشان در حمایت از زنان بوده است. در مرحله آغازین تدوین لایحه در حمایت از زنان در سال ۱۳۹۰، رویکرد حمایتی از بزه‌دیدگان زن مد نظر بوده است؛ یعنی توجه به زنان به عنوان بزه‌دیدگان نیازمند به توجه و لزوم به کارگیری سیاست جنایی افتراقی در رابطه با آنان. در متن اولیه شاهد یک مقدمه توجیهی ذیل عنوان «مبنا» هستیم که این مقدمه با اشاره به آیات قرآنی لزوم معاشرت همراه با نیکی و پرهیز از خشونت نسبت به زنان را به عنوان مبانی توجیهی تدوین لایحه بیان می‌کند. سپس در ذیل عنوان «اهداف» پس از هدف تأمین امنیت و صیانت از کرامت بانوان به هدف تحکیم مبانی خانواده و حفاظت از کیان آن نیز اشاره می‌کند و محتوای اهداف پنجگانه بعدی نیز صراحتاً زنان هستند. نویسندگان لایحه زمانی که قدم در راه تدوین لایحه گذاشته‌اند در آغاز مسیر با توجه به آنچه که در بخش مبانی لایحه آورده شده است، حمایت از زنان به عنوان بزه‌دیدگانی که نیازمند حمایت هستند را مد نظر خود قرار داده‌اند و بر این اساس دست به جرم انگاری‌های جدید زده‌اند. از این‌روست که برخی رفتارهای آسیب‌رسان از سوی زوج علیه زوجه جرم انگاری شده است.

حقوق کیفری ذاتاً غیرشخصی است و تعریف فنی جرایم و مجازات‌ها برای همه تابعان حقوق کیفری یکسان است. اما در مرحله عمل و اجرا در طول فرایند کیفری ممکن است در پرتو ملاحظات فرهنگی و حقوقی از سوی ضابطان قضایی و دادرسان تا اندازه‌ای شخصی، موردی یا فردی شود... این تفاوت‌گذاری مثبت یا منفی نسبت به جنس زنانه را می‌توان در سطح قانون‌گذاری کیفری برخی از کشورها نیز مشاهده کرد (Najafi Abrandabadi(A), 2005:112). نگاه حمایتی قانون‌گذار درباره بزه‌دیدگان زن نیز در تعریف و موضوع برخی از جرم‌های خاص متبلور است. بنابراین بررسی تحولات مطالعات جرم‌شناختی در حوزه زنان نشان می‌دهد که زنان در ابتدا در مباحث جرم‌شناختی به لحاظ جنسیت به عنوان مجرمینی که نیازمند واکنش‌های متفاوتی هستند مورد بحث قرار می‌گیرند اما به تدریج زنان در مباحث با محوریت بزه‌دیدگی و به عنوان بزه‌دیدگان نیازمند حمایت مورد توجه قرار می‌گیرند و این امر در قوانین نیز متبلور می‌گردد.

در سطح بین‌المللی نیز اسناد متعددی به جرم انگاری‌های خاص حمایتی در خصوص زنان پرداخته‌اند که از جمله آنها می‌توان به کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان و نخستین پروتکل الحاقی به کنوانسیون ملل متحد علیه جرم سازمان یافته فراملی (۲۰۰۰) با عنوان «پیشگیری، سرکوب و مجازات قاچاق اشخاص به ویژه زنان و کودکان» اشاره کرد. این پروتکل در مورد قاچاق اشخاص است. این عنوان کلی ناشی از ضرورت عدم تبعیض میان انسان‌ها بر اساس سن یا جنس است. ولی در این مورد نباید اشتباه کرد زیرا همانگونه که بی‌درنگ در بخش دوم عنوان تأکید شده است، پیش از هر چیز زنان و کودکان مورد نظر اند. دلیل آن نیز روشن است. زیرا زنان و کودکان به لحاظ آسیب‌پذیر بودن در واقع نخستین و بیشترین بزه‌دیدگان این پدیده‌اند (Najafi Abrandabadi(B), 2005:28).

۲. حمایت کیفری از زنان در محیط خانواده و اجتماع در متن اولیه لایحه

زمانی که بحث از بزه‌دیدگی زنان و لزوم حمایت از آنان می‌شود با دو گستره متفاوت مواجه هستیم که جرم انگاری در هر یک از این دو گستره چالش‌های متفاوتی دارد. از یک طرف با جرایمی مواجه هستیم که در جامعه و در محیط‌های اجتماعی و خصوصاً شغلی علیه زنان ارتکاب می‌یابد و از سوی دیگر جرایمی مطرح می‌شوند که در محیط خانواده از سوی زوجه و بستگان علیه زنان ارتکاب می‌یابد.

در حوزه زنان گاه با جرایمی مواجه هستیم که در محیط خانواده زنان را قربانی خود می‌کند. این جرایم اغلب ذیل بحث «جرایم علیه خانواده» مورد بحث قرار می‌گیرند. جرایم علیه خانواده، مصادیق متعددی دارد که کلیه جرایم علیه اعضا یک خانواده را در بر می‌گیرد اما غلبه در آنها بر جرایمی است که مردان نسبت به همسران خود در شکل خشونت‌های فیزیکی و یا روانی یا حیثیتی یا مالی مرتکب می‌شوند و از منظر جرم‌شناسی دارای حساسیت‌های مخصوصی است که در حوزه جرم زدایی و یا جرم انگاری مورد بحث قرار می‌گیرد. از ختنه زنان، ترجیح جنسی قبل از زایمان، تجاوز زناشویی و ازدواج اجباری، به عنوان مهمترین مصادیق خشونت علیه زنان در خانواده یاد شده است (Mirshafiyani, 2021: 89).

پاسخ به این سوال که آیا حقوق کیفری لازم است وارد در حوزه وظایف و تکالیف خانوادگی شود امری است که پاسخ مثبت و یا منفی به آن ما را با چالش‌هایی از هر دو جنبه مواجه می‌سازد. جرم شناسان و حقوق دانان در خصوص ورود و یا عدم ورود حقوق کیفری به این حوزه اختلاف نظر دارند و این سوال وجود دارد که آیا نظام عدالت کیفری در امر مبارزه با خشونت‌های خانوادگی دارای ساختار مناسبی است یا خیر؟ در پاسخ دو دیدگاه مطرح است که در نخستین دیدگاه با رد مقابله با سوء رفتار علیه زنان با توسل به قوانین کیفری، بر سازش و میانجی‌گری و یا روش‌های درمانی و یا خدمات رفاهی تأکید کرده و دخالت قانون از طریق بازداشت و تعقیب و مجازات را مردود شناخته است، همچنین توسل به قوانین کیفری را تنها در شدیدترین موارد خشونت و به مثابه آخرین حربه در نظر گرفته است. دومین دیدگاه درگیری خانوادگی را جرم تلقی کرده است. طرفداران این نظریه خواهان برخورد با خشونت علیه زنان به شیوه مشابه برخورد با جرایم دیگر هستند. طرفداران دیدگاه برخورد کیفری مدعی‌اند که رسیدگی جزایی در زمینه سوء رفتار آنگونه که فعلاً صورت می‌گیرد ممکن است ناقص باشد. به اعتقاد آنان این امر صرفاً بازتاب آن دسته از ارزش‌های اجتماعی است که در طی تاریخ موجب کتمان وجود خشونت نسبت به زنان در محیط خانه و یا کم اهمیت شمردن آن شده است. به عقیده این گروه بازداشت، تعقیب، محکومیت و مجازات فرایندهایی‌اند که آشکارا نشان از محکوم شدن رفتار فرد خاطی از سوی جامعه و تأکید بر مسئولیت شخصی وی در قبال اعمال و رفتارش دارد. این گونه برخوردها نشان خواهد داد که وقوع جرم در خانه تنها یک مشکل اجتماعی نبوده و جرمی همانند دیگر جرایم است. بدین ترتیب منافع قربانی جرم را در مرکز توجهات خود قرار داده و تأکید می‌کنند که حمایت از وی نباید تحت الشعاع مسئله حفظ بنیان خانواده و یا روابط موجود قرار گیرد. (Moazami, 2004: 229).

باوجود این دسته از اختلاف نظرها در خصوص موضوع اما در بسیاری از موارد حقوق دانان معتقدند که اغلب آسیب‌های موجود در حوزه خانواده به حدی خطرناک است که واکنش کیفری نسبت به آن خود به نوعی حمایت از کیان خانواده به طور کلی است. بر این اساس است که باوجود این مخالفت‌های بسیار جرم شناسان از ورود حقوق کیفری به حوزه خانواده، شاهد مقرره‌های کیفری در حوزه ترک انفاق، عدم ثبت واقعه ازدواج و طلاق و فریب در ازدواج و همچنین مقرراتی در خصوص امکان سکونت جدا از همسر برای تأمین امنیت جانی زن و استقلال اقتصادی زن هستیم. سیاست جنایی ایران با انحرافات جنسی عموماً و خشونت و آزار جنسی خصوصاً به شدت برخورد می‌کند (Attasheneh & Others, 2012: 99).

ماده ۶۲۲ ق.م.ا (تعزیرات) حمایت از زنان باردار را مورد توجه قرار می‌دهد که امکان ارتکاب آن از سوی زوج نیز وجود دارد. مطابق مواد ۴۹ و ۵۰ بخش مقررات کیفری قانون حمایت از خانواده در مواردی که ثبت نکاح موقت الزامی می‌باشد و مرد از ثبت آن تحت شرایط قانونی امتناع می‌کند و همچنین مردی که برخلاف مقررات ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی ازدواج نماید به ضمانت اجراهای کیفری تعیین گردیده محکوم خواهد شد.

طبق تبصره ماده ۵۰ قانون حمایت از خانواده، هرگاه ولی قهری، مادر، سرپرست قانونی یا مسئول نگهداری و مراقبت و تربیت زوجه در ارتکاب جرم موضوع ماده ۵۰ تاثیر مستقیم داشته باشند به حبس تعزیری درجه شش محکوم می‌گردند. علاوه بر این، مواد ۵ و ۶ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند مصوب ۱۳۸۶ نیز قابل ذکر است که در این موارد رابطه زوجیت، مانع از اعمال مجازات مرتکب نمی‌گردد.

با وجود این، بسیاری از مواد مورد اشاره در کلیت خود نه قواعد حمایتی از زنان در محیط خانواده بلکه از نظر حقوق دانان نوعی مداخله حقوق کیفری در حوزه خانواده به منظور حفظ کیان خانواده به عنوان هسته و نهاد بنیادین جامعه است. به عنوان نمونه ترک نفقه به جهت جلوگیری از استیصال و عسرت اعضای آن، به عنوان یک جرم تعزیری در ماده ۶۳۷ ق.م.ا.پیش بینی شده است. اما از این حمایت‌های سنتی و حداقلی که بگذریم، حقوق کیفری ایران، خشونت‌های خانگی از جمله خشونت‌های زوجین علیه یکدیگر، اعم از فیزیکی، گفتاری، رفتاری و بی توجهی را جرم انگاری نکرده است (Najafi Abrandabadi(A), 2005:1-2). موارد مورد اشاره و نیز رفتارهایی که به طور عام در قوانین کیفری جرم انگاری گردیده‌اند، کافی و موثر نمی‌باشند و تمامی جنبه‌های خشونت در محیط خانواده را با توجه به مصادیق و پیامدهای خشونت در بر نمی‌گیرند. به طور خاص قوانین ایران در قبال خشونت جنسی ارتكابی از سوی شوهر ساکت‌اند (Nemati, farajiha, 2023). در قانون جزایی کشور ما، اعمال خشونت و تعرضات علیه اشخاص، قطع نظر از جنسیت بزه‌دیده یا مجنی علیه قابل مجازات دانسته شده و حمایت خاصی از زوجه در قبال جرایم خشونت بار در خانواده به عمل نیامده است. رابطه جنسی به عنف از سوی زوج در قوانین ایران جرم محسوب نمی‌شود و به آسیب روحی و جسمانی زوجه و اهانت به کرامت وی به هیچ عنوان توجه نشده است (Azimzadeh, Riazat, 2016: 48). از این رو بسیاری از حقوق دانان به سمت مطالعات مرتبط با خشونت خانگی رفته و نظریات موافق و مخالف در خصوص لزوم ورود حقوق کیفری به این حوزه مطرح شده است. در نهایت اهمیت پیشگیری کیفری از بزه‌دیدگی زنان در مواردی همچون اعمال جنسی به عنف و خشونت آمیز با زوجه، اجبار زوجه به روسپگیری و تن فروشی از سوی زوج، مبتنی بر فقه و بر حسب مطالعات عملی و واقع‌گرایانه با هدف نیاز سنجی و پیامد سنجی قوانین مصوب در راستای حمایت از زوجه در خانواده پیشنهاد گردیده است (Ibid:64).

تدوین کنندگان متن اولیه لایحه با دیدگاه اخیرالذکر در مواد ۳۲، تبصره ماده ۳۶ و در مبحث چهارم تحت عنوان جرایم علیه حقوق و تکالیف خانواده از ماده ۵۱ تا ۶۴ به جرم انگاری‌هایی دست زده بود که با هدف حمایت از زنان در محیط خانواده تدوین یافته‌اند. این مواد به جرم انگاری مصادیق خشونت علیه زوجه پرداخته است و یا تأکید بر تشدید مجازات عاملان برخی از جرایم شده است. مواردی نظیر اخراج زوجه از محل زندگی مشترک یا ممانعت از ورود وی به منزل، ازدواج مبادله‌ای و خون بس، طلاق اجباری، تهدید و اجبار زن به انجام اعمال مغایر با شان او، تحقیر مکرر زن توسط شوهر، جرم انگاری خاص در خصوص تشویق، ترغیب، تحریک، تطمیع یا اکراه زن به استعمال مواد مخدر، روانگردان، مشروبات الکلی یا واردار کردن او به تکدی گری و تشویق ترغیب، تحریک، تطمیع یا اکراه به سقط جنین از آن جمله‌اند (Shariati & Others, 2023, 574). دیدگاه غالب در تدوین این مواد آن بود که گرچه با توجه به ماهیت وجودی و انگیزه اصلی از تشکیل نهاد خانواده و همچنین کارکردهای آن در جامعه در استفاده از ضمانت‌های رسمی و خصوصاً کیفری در انتظام بخشیدن به آن باید دقت بیشتری به خرج داده شود اما باید توجه کرد که در مواردی با رفتارهای کاملاً مغایر با اهداف و ویژگی‌های این نهاد مواجه هستیم که لازم است با توسل به پاسخ‌های کیفری در راستای حمایت از دو امر بر آییم؛ قبل از هر چیز حمایت از افراد و در ادامه حمایت و ایجاد بازدارندگی عام در حمایت از نهاد خانواده و تثبیت ارزش‌های حاکم بر آن. استفاده از پاسخ‌های کیفری گرچه از سویی در نهادی همچون نهاد خانواده توصیه نمی‌گردد زیرا رفتارها در این حوزه ماهیت شخصی و خصوصی دارد و احتمال آن وجود دارد که بر خوردهای کیفری رابطه اعضا خانواده را به سمت انتقام جویی برده و در حل مشکلات یاری رسان نباشد اما از دیگر سو اقدام به جرم انگاری و ایجاد یک سیاست جنایی افتراقی و متناسب می‌تواند موجد ارزش‌ها و بعلاوه بیانگر اهمیت حفظ کارکردهای آن باشد که بر اساس اصول مختلف جرم انگاری نوع و شکل آن قابل بحث است (Sheykh Bahaei & Others, 2021: 153).

از دیگر سو، زنان علاوه بر اینکه در سطح خانواده درگیر انواع خشونت و نیازمند حمایت هستند، در سطح اجتماع با توجه به شرایط جسمی غالباً درگیر جرایمی با ویژگی‌های جنسیتی می‌شوند و با انواع خشونت‌های جنسی علیه زنان به صورت فیزیکی یا روانی مواجه هستیم. خشونت علیه زنان در جامعه امنیت فردی و اجتماعی آنان را در معرض خطر قرار می‌دهد. زنانی که خشونت را تجربه می‌کنند علاوه بر از دست دادن سلامت جسمی و روانی، امنیت خود را در معرض خطر احساس می‌کنند. از مصادیق این نوع از خشونت به مزاحمت و آزار رسانی به زنان در اماکن عمومی، تجاوز جنسی، اسیدپاشی اشاره شده است (Mirshafiyani, 2021). در محیط‌های کاری و یا در شرایط عادی زندگی روزمره زنان با انواع آسیب‌ها و جرایم با ویژگی‌های غالباً جنسیتی مواجه هستند که آنان را نیازمند حمایت بیشتری می‌نماید. قانون‌گذار ما در این حوزه دغدغه مند عمل نکرده است و در قانون مجازات اسلامی شاهد حمایت‌های کیفری بسیار محدودی بر اساس جنسیت هستیم. در این خصوص ماده ۶۱۹ ق.م.ا با موضوع تعرض به زنان در معابر و همچنین مواد ۵ و ۶ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند مصوب ۱۳۸۶ قابل ذکر است (Najafi Abrandabadi(A), 2005: 113).

در متن اولیه لایحه جرم انگاری هایی در حمایت کیفری از زنان در سطح اجتماع خصوصاً در مواد ۳۷ تا ۵۰ هستیم. رفتارهایی همچون ارسال پیام‌های نامتعارف، درخواست یا پیشنهاد برقراری رابطه نامشروع با بانوان خصوصاً در محیط کار، ارتکاب رفتاری که برخلاف مقررات منجر به کشف اجباری حجاب زن گردد و زدن عمدی بدن خود به بدن یک زن و یا هر نوع تماس بدنی از جمله مواردی هستند که قانون‌گذار در راستای اهداف حمایت از زنان در جامعه در متن اولیه موضوع جرم انگاری قرار داده است.

۳. سرنوشت حمایت‌های کیفری از زنان پس از تحولات تدوین لایحه

دیدیم که در متن اولیه تهیه شده و در مراحل آغازین «زنان- بانوان» به عنوان موضوعاتی که نیازمند تأمین امنیت و حمایت هستند مورد توجه قرار گرفته‌اند اما در این بخش خواهیم دید که در یک سیر تحول تمرکز از موضوع «زنان» به سمت «خانواده» و تدوین لایحه به نحوی که به کیان خانواده صدمه وارد نکند، حرکت کرده است.

تصویب لایحه همواره با این انتقاد مواجه بوده است که متن اولیه بدون در نظر گرفتن شرایط فرهنگی و ایدئولوژیکی جامعه ایرانی و با تاثیر از دیدگاه‌های غربی و خصوصاً کنوانسیون منع هرگونه تبعیض علیه زنان تدوین یافته است. کنوانسیون که پیوستن به آن در جامعه علمی مباحثی را مطرح کرده و موافقان و مخالفان در این خصوص نظریاتی ارائه کرده و راه حل‌ها و تفاسیری از مباحث کنوانسیون از دیدگاه‌های مختلف ارائه گردیده است.^۱ این انتقادات لایحه را با تحولاتی مواجه کرده است. در آخرین متن اصلاح کنندگان لایحه با تمرکز بر نظریه دخالت حداقلی حقوق کیفری در حوزه خانواده و با اولویت بخشی به اقدامات پیشگیرانه غیرکیفری، اقدام به حذف موادی نموده‌اند که رفتارهای خشونت آمیز ارتکابی در محیط خانواده و از سوی زوج علیه زوجه را جرم انگاری می‌نمود. قبلاً اشاره کردیم که این تفاوت نگاه در موضوع مورد حمایت لایحه و اهداف، هم در تغییر صورت گرفته در عنوان و هم در جایگزینی ماده ۱ در خصوص اهداف در متن اولیه با ماده ۲ و ۳ در خصوص اقدامات پیشگیرانه و حمایتی قابل مشاهده است. تدوین کنندگان آخرین متن با به کارگرفتن عبارت «پیشگیری از آسیب دیدگی» در عنوان لایحه، تلاش داشته‌اند بر اولویت پیشگیری در این حوزه تأکید نمایند اما در این حوزه نیز در سطح تغییر عنوان باقی مانده و نسبت به متن اولیه شاهد تغییر دارای فایده عملی نیستیم. مسئله‌ای که در این میان دارای بیشترین اهمیت است این است که علی‌رغم اینکه تدوین کنندگان آخرین متن با تغییر در نگاه به موضوع و با دیدگاه دخالت حداقلی حقوق کیفری در آسیب‌های حوزه خانواده اقدام به حذف بسیاری از حمایت‌های کیفری نسبت به زنان نموده‌اند اما در جهت هدف مورد تصریح خود یعنی محور قرار دادن خانواده اقدام موثری صورت نداده‌اند و حتی در نوع اقدامات پیشگیرانه غیرکیفری پیش بینی شده شاهد اقدام موثر و متناسبی در این خصوص نیستیم.

1. Homayoun Misbah, 2012. برای مطالعه بیشتر ر.ک: 1

بر اساس همین تغییر در موضوع مورد حمایت و تغییر اهداف از حمایت از «زنان» به عنوان بزه‌دیده به سمت حمایت از زن به عنوان یک فرد در کلیت «خانواده» است که کلیه موارد جرم انگاری در حوزه حمایت کیفری از تمامیت جسمانی زنان در متن اولیه -که بعضاً توسط زوج علیه زوجه ارتکاب می‌یافت- حذف شده است و در خصوص برخی جرایم مرتبط با این حوزه صرفاً مجازات‌های تشدید شده‌اند. لازم به ذکر است که تشدید و تغلیظ مجازات‌های مذکور در قوانین مختلف شیوه مطلوبی برای قانون‌گذاری نیست. این شکل از قانون‌گذاری منجر به ایجاد آشفتگی و پراکندگی در میان قوانین معتبر نظام حقوقی می‌باشد. بروز اختلاف نظرها در خصوص نسبت میان قوانین معارض و مغایر از دیگر آسیب‌های این نوع از قانون‌گذاری است (Mohammadzadeh, Hajjalikhamseh, 2022).

همچنین شاهد حذف هفت ماده از هشت ماده‌ای هستیم که در بحث حمایت از «حیثیت معنوی و روانی» زنان پیش بینی شده بوده است. حذف ماده ۵۵ مندرج در متن اولیه مربوط به جرم انگاری الزام همسر به تمکین نامشروع مصداق دیگری بر صحت این تفاوت دیدگاه است. این در حالی است که نتایج یک پژوهش نشان می‌دهد که بیشترین میزان خشونت رایج در جامعه مورد مطالعه مربوط به خشونت روانی و اقتصادی به ترتیب با ۶۷ و ۴۶ درصد و کمترین میزان خشونت مربوط به خشونت جسمی با ۳۱ درصد است (Kazemi, Ghassemi, 2023). در بسیاری از خانواده‌ها صرفاً خشونت فیزیکی نیست که اتفاق می‌افتد، بلکه مفهوم فرادستی و فرودستی است که وجود دارد و به زن به عنوان جنس دوم نگاه می‌شود. خشونت به وسیله ایما و اشاره یا خشونت کلامی از انواع خشونت غیرفیزیکی است که ممکن است در خانواده اتفاق بیفتد. در کنار آنها، خشونت‌های جنسی هم ممکن است در روابط زوجین وجود داشته باشد. (Salmanpour, Heidari, 2012: 91)

یکی از عوامل بالا بودن رقم سیاه بزهکاری در حوزه زنان و خودداری زنان بزه‌دیده از شکایت، علاوه بر ترس از قضاوت شدن، ترس از اقدامات تلافی جویانه بعدی همسران و یا تحت فشار قرار گرفتن از سوی نزدیکان است (Mohammadzadeh & Others, 2021). گام‌های قانون‌گذار در منع خشونت‌های روانی علیه تمامیت معنوی زنان در محیط خانواده ضعیف بوده است. از یک سو عدم توجه به سوء رفتار علیه زن در محیط خانواده که با محدود کردن حقوق اجتماعی زن از جمله حق اشتغال و ... صورت می‌گیرد و از سوی دیگر بیان کلی بایدها و نبایدها از حقوق و تکالیف زوجین که تصویری غلط در ذهن عوام ایجاد می‌نماید، از نقایص کار قانون‌گذار است (Haji Dehabad & Shirvani, 2019:49).

پیش بینی ماده ۴۲ و ۴۳ در آخرین متن^۱ نیز در جهت رویکرد حداقلی حقوق کیفری در حوزه خانواده عمل می‌نماید. با توجه به ماهیت و شرایط ارتکاب بسیاری از جرائمی که قابل گذشت شناخته شده‌اند و همچنین در نظر گرفتن مقررات ارفاقی برای مرتکبینی که از بستگان زنان هستند، همان معدود موارد حمایت کیفری از زنان نیز خالی از فایده شده است. به عنوان مثال قابل گذشت دانستن ماده ۳۴ لایحه در مورد ازدواج اجباری موجب قسمت آخر ماده ۴۳ لایحه، عملاً احتمال اعمال مجازات مقرر در این ماده را به صفر می‌رساند.

۴. نبود حمایت کیفری از خانواده در آخرین متن لایحه

در مقایسه با متن اولیه، در آخرین متن مواد ابتدایی شکل متفاوتی به خود گرفته است. در آخرین متن شاهد یک مقدمه توجیهی و یا بیان مبانی به شکل پیش بینی شده در متن اولیه نیستیم و لایحه ذیل عنوان قواعد عمومی ابتدا گستره بحث را تذکر داده و سپس در تبصره ۱ ماده ۱ با ارجاع به اصل دهم قانون اساسی، صراحتاً اولویت بحث حفاظت از خانواده را بر پیگیری حقوق زنان اعلام می‌دارد. به عبارتی اقدامات قانون در راستای پیشگیری از سوء رفتار علیه زنان با اولویت حمایت از نقش مادری و حفظ

۱. ماده ۴۲ - در جرائم تعزیری درجه شش، هفت و هشت موضوع این قانون در صورتی که مرتکب پدر، مادر یا شوهر زن باشد، دادگاه می‌تواند با لحاظ شرایط فردی و خانوادگی مجرم و بزه‌دیده، در مرتبه اول مرتکب را به جای مجازات‌های فوق به یکی از مجازات‌های تکمیلی متناسب محکوم کند.
ماده ۴۳ - جرائم موضوع مواد (۳۰)، (۳۵)، (۳۸) (۳۹) قابل گذشت می‌باشند و همچنین سایر جرایم در صورتی که مرتکب از بستگان زن تا درجه دوم از طبقه دوم باشد نیز قابل گذشت هستند.

قداست خانواده صورت می‌گیرد. به موجب این تبصره: «تمامی اقدامات پیشگیرانه و حمایتی موضوع این قانون باید مطابق اصل دهم قانون اساسی با محوریت خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی و مطابق اصل بیست و یکم قانون اساسی با رعایت موازین اسلامی و در راستای ایجاد زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او و حمایت از نقش مادری او صورت گیرد».

شکل تنظیم مواد قانون، تقدم و تاخر در بیان موضوعات و یا ذکر یا عدم ذکر برخی موارد در قانون نویسی دارای اثر است. همچنین موادی که ذیل عنوان «اصول» و یا «مبانی» در قانونگذاری تذکر داده می‌شود دارای اهمیت تفسیری است. قانون‌گذار در زمان تصویب مواد قانونی همواره قادر به پیش بینی کلیه مسائل و رفع کلیه ابهامات نیست و همواره قوانین در مرحله اجرا با ابهاماتی مواجه می‌گردند. در مقام تفسیر و رفع این ابهامات اصول حاکم بر قانون که مورد تصریح قانون‌گذار قرار گرفته است از اصلی‌ترین ابزارهای دستیابی به یک تفسیر مطابق با روح قانون است. در نظام حقوقی کشورهای مختلف دنیا قانون‌گذار با ذکر اصول و اهداف خود نقشه مسیر را در موارد ابهام و یا جدید نشان می‌دهد. دیوان اروپایی حقوق بشر در آرا خود و تفسیر مواد و یا تطبیق مصادیق به کرات به اصول مندرج در مقدمه منشور اروپایی حقوق بشر به عنوان روح حاکم بر منشور اشاره کرده است. با این توضیحات اهمیت آنچه که ذیل فصل قواعد عمومی آخرین متن آمده است مشخص می‌گردد.

عمده ایرادی که به جرائم پیش بینی شده در متن اولیه وارد شده است، صدمه به کیان خانواده است. با این توجیه که بسیاری از رفتارهایی که در متن اول به عنوان جرم مطرح شده‌اند، در ابعاد وسیع خود به کیان خانواده و یکپارچگی آن صدمه وارد می‌نماید. از دیدگاه بسیاری از جرم‌شناسان خانواده به عنوان هسته اولیه هر جامعه نیازمند به کارگیری اقدامات پیشگیرانه و سپس در مراحل بعدی حل مشکلات ایجاد شده در آن نیازمند اقدامات غیر کیفری و غیر رسمی است لذا بسیاری از جرم‌انگاری‌ها در حمایت از زنان در حوزه خانواده و یا حتی اقداماتی که تحت عنوان اقدامات پیشگیرانه از خشونت علیه زنان مطرح می‌گردد، پاسخ‌هایی هستند که در ابعاد گسترده خود کیان خانواده را تحت تاثیر قرار می‌دهند. البته جرم‌شناسان و حقوق‌دانان ورود حقوق کیفری به حوزه خانواده را در مصادیقی همچون جرم انگاری ازدواج دائم و یا طلاق بدون ثبت، ازدواج با دختر زیر سن نکاح، ترک انفاق و غیره را با توجیه برقراری نظم در جامعه و حفظ حقوق اعضای خانواده را قابل توجیه می‌دانند (Asadi, 2018: 70). اما نهایتاً از آنجا که خشونت علیه زنان یک برساخت اجتماعی است. در نتیجه، تبیین آن به سطوح مختلف ارتباط دارد، از جمله سطح کلان اجتماع، سطح تعاملات بین زوجین و سطح فردی خصوصیات فرد مرتکب شده این عمل. از این رو، تلاش‌ها و اقدامات پیشگیرانه که به هر یک از این سطوح رسیدگی شود، ضروری است. مداخلات پیشگیری از خشونت، سطوح خشونت خانگی را کاهش می‌دهد. این مداخلات باید با هدف تغییر نگرش‌ها، هنجارها و اعتقاداتی باشد که خشونت علیه زنان را توجیه می‌کند. لازم است مراکز برای ارجاع و رسیدگی به زنان خشونت‌دیده در نظر گرفته شود و روش‌های مداخله‌ای مؤثر با توجه به منابع و محتوای اجتماعی طرح‌ریزی شوند. به طور کلی، بر اساس نتایج این مطالعه، سیاست‌گذاری‌های اجتماعی و سیاست‌گذاری‌های مبتنی بر آموزش و مشاوره زوجین در امر همسرگزینی پیشنهاد می‌شود (Kazemi, Ghassemi, 2023).

نظر به تغییرات قسمت مبناشناسی لایحه، در مقام تفسیر بایستی به نحوی عمل کنیم که رعایت اصل دهم قانون اساسی و به عبارتی حمایت از کیان خانواده و نهایتاً حمایت از نقش مادری، تقدم خواهد داشت؛ که البته بسیاری از این مفاهیم خود قبل تفسیر و ابهام برانگیز هستند. چگونه می‌توان تصور کرد امری در راستای حفظ کیان خانواده باشد اما در بطن خود در راستای حمایت از زن به عنوان یکی از ارکان اساسی خانواده از در معرض سوء رفتار قرار گرفتن نباشد؟ آیا با توجه به نقش محوری زنان در خانواده، حمایت از زنان از در معرض خشونت قرار گرفته شدن توسط زوج در راستای منافع خانواده و حفاظت از کیان خانواده و کمک به ایفا نقش مادری وی نیست؟

در هر حال در بررسی آخرین متن شاهد آن هستیم که قانون‌گذار در تعیین قاعده جهت حمایت کیفری از تمامیت خانواده قاعده گذاری خاصی نکرده است و نتوانسته است در جرم انگاری‌های خود ویژگی‌های ناظر بر حقوق کیفری خانواده که مورد بحث حقوق‌دانان به عنوان الزامات از جنبه ماهوی و شکلی مطرح شده است را رعایت نماید. ویژگی‌هایی همچون لزوم انطباق با ارزش‌های نیازمند حمایت در حوزه خانواده، انطباق با ماهیت روابط اعضای خانواده، اهمیت رفتار از جهت میزان اختلال ناشی از آن و ... (Asadi, 2018: 89-133). همچنین در بحث از حمایت از زنان در عرصه اجتماعی نیز قانون‌گذار، در حمایت از حقوق و آزادی‌های مشروع زنان قوی برخورد نکرده است. حذف مواد مربوط به جرم انگاری رفتارهایی مثل الزام به داشتن پوشش خاص در محل کار و به کارگرفتن زنان با دستمزد کمتر از حقوق قانونی اماره‌ای بر اثبات این مدعاست.

قانون‌گذار در جهت هدف مورد تصریح خود، یعنی محور قرار دادن خانواده اقدام موثری صورت نداده است و حتی در نوع اقدامات پیشگیرانه غیرکیفری شاهد پیش بینی اقدام موثری که متناسب با ویژگی‌های موضوع مورد حمایت باشد نیستیم. از این رو می‌توان گفت که این تفاوت در موضوع مورد حمایت، در سطح تغییر عنوان لایحه و حذف حمایت‌های کیفری از زنان نسبت به جرائمی که احتمال ارتکاب آن از سوی زوج علیه زوجه در محیط خانواده وجود دارد- و خود صدمه جدی به استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی وارد می‌نماید- باقی مانده است.

نتیجه گیری

آخرین متن لایحه پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوء رفتار، در تحولی قریب به بیش از یک دهه، با متن اولیه که با هدف مبارزه با خشونت علیه زنان تدوین یافته بود تفاوت‌های بنیادین دارد. همواره این انتقاد بر تدوین کنندگان اولین متن وارد بوده که تحت تاثیر هیجانات اجتماعی و تأمین حوائج نیروهای خاص عمل نموده‌اند و فضای سیاسی و بین‌المللی منجر به تدوین برخی حمایت‌های کیفری در متن اولیه شده است. تحت تأثیر این نوع انتقادات و نظریات، به تدریج اهداف و موضوعات مورد حمایت مورد بازنگری قرار گرفته و لایحه از حمایت کیفری از زنان به سمت حمایت‌های غیرکیفری با هدف حفاظت از کیان خانواده حرکت کرده است. در این رویکرد حمایت‌های کیفری از زنان خصوصا در محیط خانواده بسیار محدود و با نگاه ورود حداقلی حقوق کیفری به حوزه خانواده مقرر شده اند و شاهد حذف بسیاری از جرم انگاری‌ها هستیم. گرچه در این مسیر جدید نیز شاهد قانون گذاری متناسب با هدف حمایت از نهاد خانواده، چه در حوزه جرم انگاری و تعیین مجازات و چه در شکل اقدامات پیشگیرانه مختص این حوزه نیستیم.

درست است که هر نوع قانون گذاری در حوزه زنان در ارتباط مستقیم با کارکردهای نهاد خانواده است اما نباید این حقیقت را نادیده انگاشت که بنا بر مطالعات انجام شده که در این مقاله بعضا به آن‌ها پرداخته شد، انواع مهمی از خشونت علیه زنان خصوصا خشونت‌های جنسی در محیط خانواده علیه زنان ارتکاب می‌یابد و در مقابله با این نوع از آسیب‌ها بعضا حقوق کیفری می‌تواند با تعیین ارزش و حمایت از آن کارآمد عمل نماید و به عبارتی به بهبود کارکرد خانواده بیانجامد.

اگر هدف اولیه قانون‌گذار از تدوین لایحه، حمایت از زنان است این تغییر در هدف و موضوع مورد حمایت و نوع پاسخ درست به نظر نمی‌رسد. قانون‌گذار اگر قائل به دیدگاه ورود حداقلی به حوزه خانواده است نباید آسیب‌هایی که در محیط خانواده علیه زنان وجود دارد را به کلی نادیده انگارد. بلکه لازم است در راستای هدف اولیه یعنی حمایت و حفاظت از زنان به طور کلی، در خصوص جرایم و آسیب‌های متفاوت، پاسخ‌های متناسب اعم از کیفری و یا غیرکیفری مقرر دارد.

اما اگر قانون‌گذار موضوع زنان را کنار گذاشته و در پی برآورده کردن اهداف فعلی مصرح در آخرین متن لایحه است، پیشنهاد می‌شود که متناسب با عنوان آخرین متن لایحه، به مواردی که جنبه پیشگیرانه غیرکیفری دارد بپردازد و مواردی که اقدام به وضع مقرره‌های کیفری نموده است از لایحه حذف گردد و مشابه ماده ۲۸ لایحه، تبصره و یا بندهایی به مواد مرتبط با هر موضوع در قوانین سابقا موجود از جمله قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات، قانون جرایم رایانه‌ای و قانون حمایت خانواده، اضافه نموده و

اقدام به تعیین پاسخ‌های افتراقی نسبت به زنان به عنوان بزه‌دیدگان نیازمند حمایت نماید. در این راستا موارد مطروحه در آخرین متن لایحه مختصراً و به شرح ذیل قابلیت درج در قوانین مربوطه موجود را دارد.

ماده ۲۹ لایحه در خصوص عدم اجرای قصاص به هر علت در قتل عمد زنان قابل ادغام در ماده ۶۱۲ ق.م.ا (تعزیرات) است. ماده ۳۰ لایحه در خصوص ارسال پیام و تصویر و نماد مستهجن به زنان قابل درج در قانون جرایم رایانه به صورت ماده ۷۴۵ مکرر است. ماده ۳۱ لایحه در خصوص اکراه زنان به ارتکاب جرم مستوجب حد امکان اضافه شدن به ماده ۲۱۸ ق.م.ا (مواد عمومی حدود) را دارد. ماده ۳۲ لایحه در مورد پیشنهاد برقراری رابطه نامشروع امکان اضافه شدن به ماده ۶۳۷ ق.م.ا تعزیرات با موضوع روابط نامشروع مادون زنا را دارد. ماده ۳۳ و ۳۴ لایحه در خصوص بیرون کردن زن از محل زندگی مشترک و ازدواج اجباری زن امکان اضافه شدن به مقررات کیفری قانون حمایت از خانواده را دارد. ماده ۳۵ لایحه در باب معاونت در فرار زن از محل سکونت امکان اضافه شدن به بندهای ماده ۶۴۴ ق.م.ا (تعزیرات) با موضوع تزویج زن شوهر دار و ماده ۳۶ در باب معاونت در استعمال مواد مخدر و روانگردان و تکدی گری، مشابه ماده ۷۴۳ ق.م.ا (تعزیرات) بخش جرایم رایانه ای بوده و امکان اضافه شدن به ماده ۷۱۳ ق.م.ا (تعزیرات) با موضوع تکدی گری را دارد. ماده ۳۷ لایحه در خصوص معاونت در سقط جنین از طریق تشویق و تحریک و ... به ماده ۶۲۳ ق.م.ا (تعزیرات) با موضوع سقط جنین و ماده ۳۸ لایحه با موضوع پیشنهاد طلاق به زن در علقه ازدواج دیگری به ماده ۶۴۴ ق.م.ا (تعزیرات) با موضوع تزویج زن شوهردار اضافه گردد. نهایتاً ماده ۳۹ لایحه با موضوع پرسیدن سوالات غیرمرتبط توسط مقامات مربوطه امکان اضافه شدن به ماده ۵۹۷ ق.م.ا (تعزیرات) با موضوع عدم رسیدگی به تظلمات در شکل تبصره با تأکید بر بزه‌دیدگی زنان را دارد.

References:

- Aminiyani Faresani, Amin & Azadiyan, Simin (2018). "Criminal Protection of Women against Violence", *Journal of Human Rights Research*, 3(10), 109-138.[In Persian].
- Asadi, L. S (2018). *Family Criminal Law*, 3th edition, Tehran:Mizan Publication. [In Persian].
- Attasheneh, M., Nasirinia, A., & Ebrahimi Nasab, Y (2012). "Causes and Effects of Sexual Crimes against Women in Iranian Criminal Law Perspective", *Women and Culture*, 3(11), 99-109.[In Persian].
- Azimzadeh, F. & Riazat, Z. (2016). "Legislative Criminal Policy of Iran Regarding Crimes against the Wife in the Family", *Biannual Journal of Family Law And Jurisprudence*, 20(63), 43-67. doi: 10.30497/flj.2016.56649.[In Persian].
- Haji Dehabadi, M.A & Shirvani, S. (2019). "Ensuring Women's Security against Violence in Iranian Criminal Law With a Look at the Bill on Ensuring Women's Security", *Law Studies*, 3(33), 39-52.[In Persian].
- Homayoun Misbah, S.H. (2012). "A look at International Conventions on Women's Rights". *Hawza*, 29 (164-163), 122-160.[In Persian].
- Kazemi, Z. & Ghassemi, G. (2023). "The Social Factors Affecting Domestic Violence Against Women (Case Study in Karaj City)", *Journal of Criminal Law and Criminology*, 11(21), 131-163. doi: 10.22034/jclc.2022.329765.1653.[In Persian].
- Mirshafiyani S. S. (2021), *The Role of Social Emergency to Protect of Victims Women*, 2Th edition, Tehran:Mizan Publication.[In Persian].
- Moazami S. (2004). "Reaction Against Violence: Protection of Women Against Domestic Violence". *refahj*. 4(13), 223-250.[In Persian].
- Moghaddasi, M. & Yazdani, J. (2019). "Penal Intervention in the Family Domain According to the Criminalization Basis", *Family Law and Jurisprudence (Nedaye Sadiq)*, 23(69), 145-172.[In Persian].
- Mohammadzadeh, M. , Bakeshlou, R. & Eisazadeh, B. (2021). "Review of the approach and solutions of the "Dignity and Protection of Women against Violence bill", *Women's Strategic Studies*, 24(93), 29-54. doi: 10.22095/jwss.2022.311688.2830.[In Persian].

- Mohammadzadeh, M. , Hajjalikhamseh, M. & Eisazadeh, B. (2022). "A Critical Review of the "Dignity and Protection of Women against Violence" Bill from the Stand Point of Principles and Rules of Legislation", *Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences*, 22(6), 401-424. doi: 10.30465/crtls.2021.38714.2400.[In Persion].
- Najafi Abrandabadi, A.H (A)(2005), "Women in Criminal Law and Criminology", **Women and Criminal Law: Collection of articles**, results of working groups and documents of the first international conference on women and criminal law; past, present and future, Salsabil Publication, 27-37.[In Persion].
- Najafi Abrandabadi, A.H (B)(Translator)(2005), "Suppression of the Exploitation of Women in the International and European Spheres", Ottenhof, R.(writer), **Women and Criminal Law: Collection of articles**, results of working groups and documents of the first international conference on women and criminal law; past, present and future, Salsabil Publications., 103-124.[In Persion].
- Najafi, E. (2024). "Analysis of the Position of Moral Damages in the Bill to Promote Women's Security Against Abuse", *Biannual Journal of Family Law And Jurisprudence*, 29(81), 95-116. doi: 10.30497/flj.2024.246282.2020.[In Persion].
- Nemati, Z. & farajiha, M. (2023). "The Criminal Justice System Response to Sexual Violence in Marriage", *Criminal Law Research*, 14(1), 279-309. doi: 10.22124/jol.2023.22709.2310.[In Persion].
- Rezaei, M. & Abdar, S. (2017). "Sexual Violence in Family: A Qualitative Study", *Women Studies*, 8(1), 35-59.[In Persion].
- Salmanpour, A. & Heidari, S. (2012). "Recognition of Crimes against Family", *Criminal Law Research*, 5(1), 83-107.[In Persion].
- Shariati, E., Rajae, F. , Ahmadi, F. & Hejazi, Z. S. (2023). "Domestic Violence of the Husband against the Wife (a Comparative Study in Imamiyyah Jurisprudence and Iranian Law with an Emphasis on the Bill "Preventing Women from being Injured and Improving their Safety against Misbehavior", *Woman in Development & Politics*, 21(3), 571-588. doi: 10.22059/jwdp.2023.353675.1008324.[In Persion].
- Sheykh Bahaei J A M, Bahrami Nezhad A. & Bahrami Khoshkar M. (2021). "Analysis of jurisprudential and legal principles of criminalizing violence against women", *MLJ*, 15. 147-163.[In Persion].
- The World Health Organization defines violence (2) ,World Health Organization. World reported violence and health. **Geneva:World Health Organization**; 2002. [Link]

استناد به این مقاله:

علی نژاد، آذر. (۱۴۰۴). «تحولات حمایت کیفری از زنان در پرتو تصویب لایحه «پیشگیری از آسیب دیدگی زنان و ارتقای امنیت

آنان در برابر سوء رفتار»». پژوهشنامه حقوق کیفری، دوره ۱۶، پیاپی ۳۲، صص. ۱۲۵-۱۳۶

Doi: 10.22124/jol.2025.30078.2581

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

